

CĂTĂLINA VĂTĂȘESCU

OBSERVAȚII ASUPRA CONTRIBUȚIEI LUI SEXTIL PUȘCARIU LA COMPARAREA ROMÂNENEI CU ALBANEZA

Sextil Pușcariu a urmărit constant aspectele de bază ale raporturilor dintre română și albaneză: caracterul concordanțelor lexicale, fonetice, morfologice dintre cele două limbi, care nu privesc stratul latin (împrumuturi (vechi) din albaneză în română sau rezultatul influenței substratului?); evoluția convergentă sau și divergentă a elementelor din latină pe care româna le-a moștenit, iar albaneza le-a împrumutat; elementele care îndreptățesc acceptarea (deplină sau numai parțială) a conceptului de uniune lingvistică balcanică, uniune care cuprinde, alături de alte idiomuri din zonă, româna și albaneza.

Studiile sale pun în lumină caracterul special al *influenței albaneze*, diferit în chip esențial, prin vechime, de cel al influenței slave vechi. Elementele așa-numit albaneze participă la toate schimbările fonetice și semantice care în *româna primitivă* caracterizează elementele moștenite din latină (Pușcariu 1974a, p. 99). Considerate a proveni din albaneză la o dată străveche, împrumuturile în discuție sunt singurele împrumuturi care se supun aceluiași evoluții ca elementele moștenite și au același statut cu ele în structura românei. Cu toate acestea, atunci când, cu alt prilej, S. Pușcariu discută ponderea cuvintelor numite de el împrumuturi din albaneză, nu le mai disociază de cele slave. Astfel, comentând împărțirea pe origini a cuvintelor așa cum apare ea în dicționarul lui Cihac, Pușcariu menționează verbul *a se bucura*, de origine albaneză, alături de termenul slav *a găsi* și de cel de origine maghiară *a bănuî*, pentru a arăta că în *Dicționarul Academiei* niciunul dintre ei nu ocupă un spațiu comparabil cu termenii moșteniți (Pușcariu 1974b, p. 164, 165).

Prudența, dictată de imposibilitatea de a cunoaște idiomul care constituie substratul românei, îl determină pe S. Pușcariu să folosească în demonstrație numele albanezei, idiomul autohton păstrat în zonă, foarte probabil înrudit cu ilira și traca, și să nu atribuie explicit tracei această primă influență asupra românei¹. Necunoașterea limbii anteromane îl determină pe Pușcariu să fie circumspect în ceea ce privește posibilitatea precizării aportului substratului și posibilitatea de probare a influenței pe care aceste idiomuri pierdute ar fi putut-o avea asupra rostirii limbii latine. Nu găsește, de exemplu, convingătoare explicarea prin substrat a rotacismului, așa cum o gândea Hasdeu (Pușcariu 1974a, p. 79, 81, 88). Felul în care este

¹ Pentru discuția amănunțită asupra diferenței dintre moștenirea din substrat sau împrumutul din albaneză vezi Brâncuș 1983, capitolul *Împrumut din albaneză sau moștenire din substrat?*, p. 26, 27, unde este prezentată concepția lui S. Pușcariu și distincția pe care acesta o face între împrumuturile vechi și unele împrumuturi pe care el le considera a fi propriu-zis din albaneză.

interpretată concordanța dintre fenomenul rotacismului, dialectal în română, și cel din dialectul tosc al albanezei îi oferă lui Pușcariu prilejul unor interesante observații. Ar fi de reținut în chip special fixarea cronologiei relative a faptelor din albaneză: „[...] rotacismul apare în aceleași condiții [în toscă și în română] atât timp cât dialectul gheg cunoaște doar treapta mai veche a nazalizării vocalelor” (*ibidem* p. 87; cf. și Pușcariu 1974b, p. 154). Putem observa că în albaneză se întâlnește rar faza de tranziție cu *r* nazalizat alături de *r* oral, în vreme ce în română *r* nazalizat coexistă până astăzi cu *r* oral². Pușcariu lărgeste discuția cronologică relativă: tratamentul termenului *christianus* (*kërshterë*, în toscă, *gërshthen*, în ghegă) dovedește că rotacismul e mai vechi decât pătrunderea creștinismului. El observă, de asemenea, că atât în română cât și în albaneză pierderea vocalei finale era în unele cazuri mai veche decât rotacismul: alb. *qen* < lat. *canis*, cu *n* păstrat în toscă³. Observațiile de cronologie asupra rotacismului făcute de S. Pușcariu nu își pierd actualitatea și utilitatea, atâta vreme cât discuțiile asupra rotacismului și asupra altor fenomene comune românei și albanezei nu au înlăturat deplin controversesele.

S. Pușcariu este de părere că, dat fiind faptul că nu sunt cunoscute deplin originea albanezilor și patria lor primitivă, multiplele coincidențe dintre română și albaneză nu trebuie interpretate ca indicii despre o vecinătate străveche la sudul Dunării între română și albaneză (Pușcariu 1974a, p. 91). În problema influenței din partea substratului, critica studiilor lui Fr. Miklosich revine sistematic în contribuțiile lui S. Pușcariu, care evidențiază dificultățile de stabilire, așa cum făcea Fr. Miklosich, a ascendenței ilire a albanezilor și a românilor (*ibidem*, p. 85).

Faptul că în română cele mai vechi împrumuturi din slavă au o evoluție diferită de aceea a elementelor străvechi comune cu albaneza, care sunt supuse tendințelor specifice elementelor moștenite, este explicat prin diferența de religie și credință. Slavii nu sunt, la venirea lor, creștini, și româna face împrumuturi din slavă mai ales după creștinarea slavilor. În schimb, „împrumuturile de la popoarele creștine iau parte la cele mai vechi transformări fonologice ale limbii române”; acestei constatări îi corespunde albaneza în stadiul său cel mai vechi. Observația, deosebit de interesantă, este susținută însă de un exemplu mai puțin lămuritor, care se referă la trecerea lui *-l-* intervocalic la *-r-*. Se arată că această evoluție s-a petrecut în toate elementele latine (lat. *celum* > rom. *cer*). În chip asemănător, susține Pușcariu, rom. *viezure*, de origine albaneză (cu termenii săi), provine, cu rotacism, din alb. *vjedhullë* (Pușcariu 1974c, p. 428). Slăbiciunea demonstrației constă în aceea că, de fapt, alb. *-ll-* (pronunțat velar) provine, ca și rom. *-r-*, dintr-un *-l-* intervocalic. În

² Pentru situația din albaneză, în care, acolo unde s-a produs rotacismul, *r* s-a denazalizat complet, iar formele cu nazală din ghegă se opun celor cu vocala *ë* din toscă, ca și pentru concordanțele și diferențele dintre albaneză și română, vezi Brâncuș 1995, p. 88.

³ Observația este reținută de Gr. Brâncuș (1995, p. 90), care arată însă că ea nu poate stabili momentul apariției rotacismului în albaneză. G. Bonnet (1998, p. 182), care nu cunoaște observația lui S. Pușcariu, este de părere că termenul *qen* este o excepție în care conservarea nazalei se datorează influenței idiomurilor romanice vecine în care termenii corespunzători au nazală, printre care și ar. *câne* (vezi și ven. *chian*, dalm. *kuon*).

elementele autohtone, ca și în cele împrumutate din latină, albaneza supune sistematic *-l-* între vocale evoluției la *-ll-* (velar): lat. *celum* > alb. *qell* (Demiraj 1997, p. 52). Așadar, rom. *-r-* (din *viezure*) nu provine din alb. *-ll-* (*vjedhullë*), ci dintr-o formă anterioară, cu *-l-*, care, în paralel cu evoluția în română la *-r-*, a trecut în albaneză la *-ll-*. Împrumutul în română nu s-a făcut din forma albaneză cunoscută, atestată. Forma românească își are originea într-o formă străveche neatestată, care stă la baza alb. *vjedhullë*, pentru care se poate reconstitui prezența unui *-l-*. Poziția lui *-l-* era în chip asemănător vulnerabilă în evoluția de la latină la română și în faza anterioară a albanezei (atât în elementele autohtone, cât și în împrumuturile din latină).

Concordanțele lexicale dintre română și albaneză, care nu provin din vocabularul de origine latină și a căror prezență în dacoromână era pusă de Ov. Densusianu pe seama emigrării la nordul Dunării a unei populații aromânești dintr-o regiune de contact cu albanezii, sunt judecate de S. Pușcariu în urma unui examen atent al lexicului aromânesc în comparație cu cel din dacoromână și albaneză. El constată absența din aromână a următoarelor elemente care nu se puteau, așadar, explica în dacoromână prin intermediar aromânesc: *vare* (în *varecare*, *oarecare* : alb. *valle*), *acă-* (*acătare* : alb. *akë*), *mugure* (alb. *mugull*), *pârâu* (alb. *përrua*), *gata* (alb. *gat*), *gușă* (alb. *gushë*), *ghiuș* (alb. *gjysh*), *strepede* (alb. *shtrep*), *ceafă* (alb. *qafë*), *bung(et)* (alb. *bung*), *ghimp(e)* (alb. *gjemb*), *gresie* (alb. *gëresë*), *cursă* (alb. *kurthë*), *zară* (alb. *dhallë*), *hămesit* (alb. *hamës*) (Pușcariu 1974a, p. 90). Sextil Pușcariu explică situația aceasta printr-un principiu de lingvistică generală: „Putem constata pretutindeni că o limbă este expusă la mai multe transformări, cu cât oamenii care o vorbesc duc o viață mai agitată” (*ibidem*, p. 95). El lărgeste sfera concordanțelor între dacoromână și albaneză la care aromâna nu participă prin luarea în considerare a expresiilor și adaugă o interesantă concordanță gramaticală între gerunziul construit cu negație și gerunziul albanez cu structură asemănătoare: *nești-ind* : *duke panjohur*. De asemenea, lipsește în aromână fenomenul includerii pronumelui între rădăcină și desinență: drom. *duce-vă-ți* : alb. *limni* < *li-më-ni*.

În ceea ce privește elementele latine moștenite în română și cele împrumutate de albaneză, compararea lor este integrată în examinarea ariei largi formate de dialectele italienești, cu precădere cele sudice, de rămășițele dalmatei, de împrumuturile latinești în greacă și în limbile slave de sud. Pușcariu se oprește în chip special asupra raporturilor dintre albaneză și viitoarea română: „O atenție deosebită merită acele schimbări lingvistice care depășesc sfera unei limbi pătrunzând și în alta. Astfel sunt concordanțele româno-albaneze în adoptarea elementului latin” (*ibidem*, p. 100). Apropierile pe care le constată sau le stabilește între română și albaneză sunt incluse de regulă în studierea difuzării și repartizării pe harta întregii României a fenomenelor.

S. Pușcariu este de acord cu presupunerea că în albaneză, atât geografic cât și cronologic, există două straturi de împrumuturi. El adoptă explicația că în albaneză se află o serie de împrumuturi latinești care au tratament specific variantei care a

evoluat la română și împrumuturi care se explică prin proveniența din varianta urmând să evolueze la dalmată. Teoria nu a fost abandonată, dar o serie însemnată dintre exemplele alese de Pușcariu au primit cu timpul alte explicații⁴.

Atenția cu care Pușcariu notează în amănunt caracteristici fonetice referitoare la evoluția elementului latinesc în dialectele și graiurile românești pune la dispoziția cercetătorilor un material interesant pentru comparația cu fenomene corespunzătoare din albaneză care nu au atras aproape de loc atenția până în prezent. De exemplu, în aromână și în graiul din Țara Oașului există la inițială de cuvânt un *r* forte, notat în textele vechi cu doi *r*, sunet pe care S. Pușcariu îl explică ca fiind rezultatul evoluției lui *r* inițial din elementele latine (și din cele slave) (Pușcariu 1974a, p. 68, nota 2). Acest fenomen concordă cu observația că în albaneză constrictiva simplă aflată la inițiala cuvintelor din latină este reprezentată tot prin geminată. Fenomenul nu este dialectal, ci general și este considerat de E. Çabej o marcă sigură a împrumutului latin și nu romanic timpuriu (Çabej 1962 și Bonnet 1998, p. 205, 206).

O observație interesantă, dar neglijată de cei care se ocupă de compararea evoluției elementului latin în română și albaneză, se referă la evoluția în română a diftongului lat. *au*. Deși de regulă se admite că în română diftongul latin a evoluat la hiat, S. Pușcariu este de părere că evoluția normală a lui *au* (primar și secundar din *ab* înainte de *l, r*, din *ag* înainte de *m* și din grupul *ave*) este *a* (*autumn-* > **atoamnă* > *toamnă*, *pavimentum* > **paumentum* > *pământ*) și atrage atenția că rezultatul acesta este o nouă apropiere între română și albaneză (la care se adaugă sarda)⁵. Și evoluția grupurilor *ct, cs* în română și albaneză este examinată în aria mai largă formată de Italia de sud și Sardinia (Pușcariu 1974d II, p. 51). S. Pușcariu accentuează caracterul conservator al foneticii românești, care coincide cu ceea ce se petrece în albaneză (și uneori în dalmată): păstrarea lui *u* scurt; diftongarea lui *e*; păstrarea consoanelor surde *p, t, c, s, f*. Comun cu albaneza este ritmul descrescător de la sfârșitul cuvintelor, cu urmarea că vocalele *i, o, u* se pierd treptat, iar *a* se reduce la *ă*. Vocala *-e* s-a păstrat în română, în chip asemănător cu albaneza⁶.

⁴ Pușcariu 1974a, p. 92, 93. Vezi, de exemplu, explicarea tratamentului lat. *a*, care ar fi evoluat diferit în albaneză, la *a* sau la *e*, în funcție fie de influența viitoare române, fie a viitoare dalmate, ori fie de apartenența la straturi de date diferite (exemplele conținând *a* sunt interpretate ca fiind mai noi). Studiile care au urmat cercetărilor lui S. Pușcariu au arătat convingător că redarea prin *e* se explică mai adecvat nu prin influență externă, ci prin tendința sistemului albanez de formare a pluralului nu numai prin desinențe, dar și prin alternanțe vocalice în corpul cuvântului și prin refacerea ulterioară a formei de singular pornind de la pluralul conținând alternanța fonetică *a/e* (vezi Çabej 1967 și Bonnet 1998, p. 43–50).

⁵ Pușcariu 1974d, I, p. 41; sunt date numeroase alte exemple. Pentru evoluția lat. *au* > alb. *a* vezi Bonnet 1998, p. 105–111 (cu istoricul problemei).

⁶ Exemplul dat pentru păstrarea finalei *-e* este substantivul *faqe* „față”, interpretat ca o continuare a formei clasice din latină, *facies*. Studii mai recente asupra structurii opoziției dintre singular și plural arată că finalul cuvintelor albaneze așa cum le cunoaștem astăzi nu continuă declinarea a V-a și a III-a din latină și că sunt refăcute în interiorul albanezei. Nu se poate vorbi, așadar, despre conservarea finalei *-e* în albaneză, fapt care elimină o concordanță româno-albaneză. Pentru problemele ridi-

Faptele din aria mai sus delimitată îi servesc lui S. Pușcariu și în argumentarea vechimii unei diferențe dialectale. Formele românești *cireașă* și *cerașă* ar continua forme latinești diferite, una populară (*ceresia*), păstrată în toate limbile romanice, cealaltă clasică (*cerasia*), prezentă numai în albaneză și în Italia de sud (Pușcariu 1974d I, p. 38). Această ipoteză trebuie supusă unui examen atent. Ea corespunde părerii că în albaneză se află un strat de elemente clasice, având o vechime mai mare decât cele din română⁷.

S. Pușcariu deosebește elementele latine de cele romanice din albaneză și diferențiază albaneza de dialectele românești atunci când termenul este moștenit în română și împrumutat în albaneză. Lat. *ruga*, de exemplu, s-a conservat în dialectul aromân (*arugă*), cu sens pastoral, și a intrat în albaneză din italiană, care, alături de celelalte limbi romanice, păstrează sensul din latină, „cale”⁸.

Interesantă pentru compararea inventarului de cuvinte din latină, pe care albaneza le are și româna nu, este discuția etimologică referitoare la rom. *felie*, comparat cu termeni din Italia de sud și din Balcanii de vest, zonă pentru care sunt aduse în discuție dalmata, neogreacă și albaneza (cu termenii *fele*, *thele*) (Pușcariu 1974d I, p. 37). În acest spațiu s-a conservat lat. *offella*, care lipsește din limbile romanice cu excepția limbii italiene. Deși în albaneză s-a păstrat, în română, după cum arată S. Pușcariu, cuvântul nu este moștenit, ci împrumutat. Vechimea lui este, totuși, destul de mare, fapt dovedit de prezența în Ardeal⁹.

Judecând locul elementului latin din albaneză, S. Pușcariu este de acord cu M. Bartoli cu privire la existența grupei apenino-balcanice a limbilor romanice, care cuprinde italiana, dalmata, româna și elementele latine păstrate în albaneză, neogreacă și limbile slave de sud (Pușcariu 1974b, p. 135). În încercarea de a stabili vocabularul moștenit specific românei în raport cu celelalte limbi romanice, el redactează două liste, una de cuvinte pe care numai româna le continuă, fiind necunoscute celorlalte limbi romanice, a doua de cuvinte pe care Occidentul nu le are, dar pe care româna le continuă, împreună cu dalmata și albaneza. El evidențiază într-un alt inventar de fenomene fonetice și lexicale asemănările care leagă româna, dalmata și albaneza de sardă¹⁰.

Examinarea amănunțită a asemănărilor lexicale și semantice este însoțită de evidențierea paralelismelor gramaticale, de existența cărora este legată evaluarea con-

cate de evoluția finalei lat. *-e* în albaneză și de păstrarea structurii declinării latine, vezi Bonnet 1998, p. 290, cu bibliografie.

⁷ Pentru caracterul arhaic al elementului latin în albaneză vezi Mihăescu 1993, p. 27–32.

⁸ Pușcariu 1974e II, p. 29. Conservarea ocluzivei intervocalice face ca termenul să nu poată fi de origine latină, ci împrumut romanice (vezi, mai nou, la Bonnet 1998, p. 314).

⁹ Rom. *felie* este un termen vechi, preluat prin intermediar slav din greaca bizantină (care îl împrumutase din latină); Mihăescu 1966, p. 117, 127. Originea latină a cuvântului albanez nu este acceptată de toți autorii; lipsește la Bonnet 1998. Este considerat împrumut sigur din latină de E. Çabej, care consideră că forma albaneză originală este *felë* (Çabej 1996, p. 157, 158).

¹⁰ Pușcariu 1974b, p. 144, 157 și urm. Metoda lui S. Pușcariu rămâne de o mare utilitate, chiar dacă listelor sale le-au fost aduse completări sau îndreptări.

ceptului de uniune lingvistică balcanică. Între coincidențele româno-albaneze (la care se adaugă bulgara) este înscrisă poziția articolului hotărât în cele două limbi. S. Pușcariu ajunge la concluzia că encliza și procliza sunt de natură exclusiv sintactică și că, în limbile care cunosc același tip de așezare a articolului, ele pot apărea independent. Topica veche romanică potrivit căreia nici un cuvânt neaccentuat nu putea sta la începutul propoziției a fost extinsă în română și la articol, apărut în condiții gramaticale și de topică care îi sunt proprii (Pușcariu 1974b, p. 155 și 1974f, p. 436 și urm.).

În aceeași ordine de idei, între argumentele aduse în favoarea dezvoltării independente a unor trăsături, dezvoltare care nu ar trebui pusă pe seama noțiunii de uniune lingvistică balcanică, este următorul:

„Ceea ce unește aceste limbi într-un «mănunchi» nu e nici înrudirea de sânge și nu e, în majoritatea mare a cazurilor, nici răsunetul substratului comun, ci condiții geografice și istorice asemănătoare și influențe culturale identice în care s-au dezvoltat și care au creat o «forma mentis» comună [...]”.

El propune ca ramura de studiu să se numească chiar „lingvistică sud-est europeană”¹¹. Pușcariu propune să se vorbească de mentalitatea „sud-est europeană” (Pușcariu 1976, p. 163) și urmărește, ca manifestare a ei, formarea unităților frazeologice comune. Pentru o mare parte dintre ele sunt evidențiate asemănările cu spațiul romanic, ceea ce este o dovadă că multe sunt moștenite de română din latină și nu dezvoltate (mai) târziu în contactul cu limbile balcanice (*ibidem*, p. 166). Această direcție de cercetare se regăsește, printre alții, la E. Coșeriu și la Maria Iliescu.

Opera lui S. Pușcariu este bogată în sugestii de cercetare, în direcții de evaluare și în elemente concrete de fonetică, gramatică și lexic, care și-au păstrat întreaga valoare în evaluarea raporturilor româno-albaneze din perspectiva romanică și balcanologică. Studiile ulterioare îi dovedesc întreaga actualitate.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Bonnet 1998 = G. Bonnet, *Les mots latins de l'albanais*, Paris, L'Harmattan, 1998.
 Brâncuș 1983 = Gr. Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
 Brâncuș 1995 = Gr. Brâncuș, *Rotacismul*, în idem, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, București, Institutul Român de Tracologie, 1995 (Bibliotheca Thracologica, VIII).
 Çabej 1962 = E. Çabej, *Zur Charakteristik der lateinischen Lehnwörter im Albanischen*, în RRL, VII, 1962, p. 161–199.
 Çabej 1967 = E. Çabej, *Shumësi i singularizuar në gjuhën shqipe*, Tirana, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë, 1967.
 Çabej 1996 = E. Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, vol. IV. *DH–J*, Tirana, 1996.
 Demiraj 1997 = B. Demiraj, *Albanische Etymologien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*, Amsterdam–Atlanta, GA–Rodopi, 1997.

¹¹ Pușcariu 1976, p. 162. Pentru analiza acestui concept lingvistic aplicat la zona în care se află și româna vezi § 92 (p. 161–167).

- Mihăescu 1966 = H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, Editura Academiei R.P.R., 1966.
- Mihăescu 1993 = H. Mihăescu, *La romanité dans le Sud-est de l'Europe*, București, Editura Academiei Române, 1993.
- Pușcariu 1974 = Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*. Ediție îngrijită de Ilie Dan. Prefață de G. Istrate, București, Editura Minerva, 1974.
- Pușcariu 1974a = Sextil Pușcariu, *Asupra reconstrucției românei primitive*, în Pușcariu 1974, p. 57–101.
- Pușcariu 1974b = Sextil Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, în Pușcariu 1974, p. 133–169.
- Pușcariu 1974c = S. Pușcariu, *Contribuția Transilvaniei la formarea și evoluția limbii române*, în Pușcariu 1974, p. 416–435.
- Pușcariu 1974d = S. Pușcariu, *Probleme nouă în cercetările lingvistice I, II*, în Pușcariu 1974, p. 31–43 și 44–56.
- Pușcariu 1974e = S. Pușcariu, *În jurul dicționarului limbii române I, II*, în Pușcariu 1974, p. 14–19 și 20–30.
- Pușcariu 1974f = S. Pușcariu, *Postpunerea articolului românesc*, în Pușcariu 1974, p. 436–459.
- Pușcariu 1976 = S. Pușcariu, *Limba română, I. Privire generală*. Prefață de G. Istrate. Note, bibliografie de Ilie Dan, București, Editura Minerva, 1976.

REMARQUES SUR LA CONTRIBUTION DE SEXTIL PUȘCARIU
À L'ÉTUDE COMPARÉE DU ROUMAIN ET DE L'ALBANAIS
(Résumé)

L'oeuvre de Sextil Pușcariu est riche en commentaires importants concernant trois aspects essentiels des rapports entre le roumain et l'albanais: l'influence ancienne de l'albanais sur le roumain (en effet, l'influence du substrat, dénomination que S. Pușcariu remplace à cause du fait que l'idiome de substrat n'est pas suffisamment connu); les éléments d'origine latine conservés par les deux langues, considérés du point de vue du romaniste et du balcanologue; les limites du concept d'*union linguistique balkanique* (à la place duquel il propose l'emploi plutôt du concept d'*union linguistique sud-est européenne*). L'article met en lumière une partie de ses suggestions et des résultats de ses travaux, concernant surtout la place du latin oriental dans l'espace roman entier.

Cuvinte-cheie: *substrat, latina orientală, latina apenino-balcanică, relații româno-albaneze.*

Mots-clefs: *substrat, latin oriental, latin apénino-balkanique, rapports roumaino-albanais.*

*Institutul de Studii Sud-est Europene
București, Calea 13 Septembrie, 13
acad_sudest@yahoo.com*